

КАНТЭЖСТНАЕ НАВУЧАННЕ Ё ПРАЦЭСЕ ДАВЕДАЧНА-БІБЛІЯГРАФІЧНАГА АБСЛУГОЎВАННЯ КАРЫСТАЛЬНІКАЎ БІБЛІЯТЭК

С. В. Зыгмантовіч,

загадчык кафедры менеджменту ІДС БДУКМ,

кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Паглыбленне сувязей паміж сацыяльна-гуманітарнымі і бібліятэчна-інфармацыйнымі навукамі з'яўляецца ўстойлівай тэндэнцыяй апошніх гадоў. З аднаго боку, у сацыяльна-гуманітарных навуках на першы план выходзяць парадыгмальныя пытанні інфармацыйнага характару, што дазваляе разглядаць выкарыстанне інфармацыйнага падыходу ў якасці інтэгратыўнага метада сацыякультурнай тэорыі. З другога боку, бібліятэчна-інфармацыйныя навукі знаходзяцца ў пошуку фундаментальных асноваў, звяртаючыся да тэарэтычных дасягненняў іншых навук, якія маюць міждысцыплінарнае значэнне.

Новы імпульс для тэарэтычнага асэнсавання і выкарыстання ў практычнай бібліяграфічнай дзейнасці дасягненняў сучаснай педагогікі надаюць змены ў сацыякультурным асяроддзі, звязаныя з ужываннем новых інфармацыйных тэхналогій, інтэлектуалізацыяй і віртуалізацыяй дзейнасці, фарміраваннем новых культурных і інфармацыйных норм і каштоўнасцей. У сучасным інфармацыйным грамадстве сярод актуальных і для педагогікі і для бібліяграфіі з'яўляюцца пытанні, звязаныя з засваеннем чалавекам ведаў і яго сацыялізацыяй ва ўмовах інфармацыйнага грамадства. Інфармацыйная пісьменнасць і інфармацыйная культура пазіцыяніруюцца ў якасці важнейшага аспекта сацыялізацыі індывіда і сутнаснай сацыякультурнай кампетэнцыі для жыцця ў XXI ст.

Укараненне бібліяграфічнага кампанента ў адукацыйныя сістэмы і тэхналогіі стымулюе чалавека ў авалоданні бібліяграфічнымі ведамі і навыкамі, якія даюць магчымасць навучаць і навучацца, засвойваць і працаваць са значным аб'ёмам інфармацыі, добра арыентавацца ў глабальнай інфармацыйнай прасторы і эфектыўна фарміраваць індывідуальны сегмент гэтай прасторы. У той жа час сучаснай педагогікай распрацоўваецца комплекс напрамкаў, якія ўключаюць тэорыю бесперапыннай адукацыі, пераход ад суб'ектна-аб'ектных адносін да суб'ектна-суб'ектных, ад

рэпрадуктыўнага тыпа ўзаемаадносін у працэсе навучання да творчага, выкарыстання актыўных метадаў навучання, у тым ліку кантэкстнага, якія з'яўляюцца надзвычай актуальнымі для бібліяграфазнаўства і бібліяграфічнай практычнай дзейнасці.

Сёння можна канстатаваць значныя дасягненні ў распрацоўцы тэарэтычных аспектаў фарміравання інфармацыйнай культуры і ролі бібліятэк у гэтым напрамку. Прапанавана азначэнне інфармацыйнай культуры асобы; вызначана яе кампанентная структура, якая ўключае культуру чытання, бібліяграфічную культуру, камп'ютарную, медыя пісьменнасць; раскрыта ўзаемазалежнасць інфармацыйнай, бібліяграфічнай культуры і лексічнай, камунікатыўнай, светапогляднай, метадалагічнай, прававой і інш.; актыўна даследуюцца пытанні асаблівасцей фарміравання інфармацыйнай, бібліяграфічнай культуры розных груп карыстальнікаў бібліятэк [1–3]. Сярод распрацаваных і апрабаваных напрамкаў дзейнасці бібліятэкі па фарміраванні інфармацыйнай культуры вылучаюцца: арганізаванае навучанне розных груп карыстальнікаў – школьнікаў, студэнтаў – у ходзе навучальнага працэсу; стварэнне інфармацыйнага асяроддзя ў бібліятэцы; правядзенне мэтанакіраваных бібліятэчна-бібліяграфічных мерапрыемстваў, падрыхтоўка вуэбных, метадычных крыніц ў падтрымку інфармацыйнай дзейнасці карыстальнікаў бібліятэк.

Адным з напрамкаў дзейнасці бібліятэкі, які валодае значным педагагічным патэнцыялам, з'яўляецца даведачна-бібліяграфічнае абслугоўванне (ДБА). Нягледзячы на тое, што гісторыя навучання карыстальнікаў у бібліятэках мае ўжо доволі працяглы тэрмін, наяўнасць педагагічнай функцыі ў агульнай структуры ДБА заўжды ставілася пад сумненне і выклікала вострыя прафесійныя дыскусіі як у замежным, так і айчынным бібліятэказнаўстве, аб чым сведчаць вынікі даследавання гэтай праблемы А. Д. Жабко [4].

Сёння ўзрастае аб'ектыўна існуючая неабходнасць павышэння ролі інфармацыйнага, бібліяграфічнага навучання як састаўнога кампанента ДБА карыстальнікаў. Аб гэтым сведчаць дадзеныя сацыялагічных даследаванняў, згодна з якімі нягледзячы на мэтанакіраваную работу бібліятэк па стварэнні ўмоў і падтрымцы інфармацыйнага самаабслугоўвання карыстальнікаў (размяшчэнне інфармацыйных рэсурсаў, камплектаў буклетаў адукацыйнага характару, інструкцыйных матэрыялаў па пошуку і выкарыстанні інфармацыйных рэсурсаў і інш.) на сайтах, парталах бібліятэк, для

многіх з іх менавіта бібліятэкар з'яўляецца галоўным дарадцам у бібліятэцы – 76% апытаных звяртаюцца за дапамогай да бібліятэкара. Па назіраннях спецыялістаў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, сярод карыстальнікаў якой звыш 70% – студэнты, навучэнцы, асноўныя праблемы гэтай катэгорыі чытачоў звязаны з няўменнем правільна сфармуляваць запыт, адсутнасцю навыкаў пошука інфармацыі, бессістэмнасцю выбара неабходных крыніц, нездольнасцю да аналітычнай ацэнкі якасці інфармацыі [5, с. 5]. Развіццё доступу да інфармацыі не павысіла інфармацыйную культуру моладзі і юнацтва, а ілюзорная легкасць выкарыстання камп'ютара не вырашае праблему эфектыўнага выкарыстання рэсурсаў, якія ствараюцца і набываюцца бібліятэкамі.

Перавагі бібліяграфічнага навучання карыстальнікаў у працэсе ДБА перад іншымі формамі, што ўжываюцца бібліятэкамі, нам бачацца ў тым, што яно ажыццяўляецца не ва ўмовах штучна створаных вучэбных сітуацый, а непасрэдна ў вытворчым працэсе, дзе веды і ўменні перадаюцца не ў гатовым канчатковым выглядзе, а дзе неабходна выкарыстоўваць творчы падыход, актыўныя метады навучання, накіраваныя на тое, каб матывіраваць карыстальнікаў на пошук новых ведаў і дапамагчы ім шукаць адказы на іх уласныя пытанні. Гэта адпавядае і галоўным напрамкам сучасных педагогічных інавацый, звязаных з пераходам ад рэпрадуктыўных да актыўных метадаў навучання.

Асобую цікавасць у межах разглядаемых праблем уяўляе аналіз магчымасцей выкарыстання ў бібліятэчнай практыцы распрацаванага ў педагогіцы метада кантэкстнага навучання.

У кагнітыўнай псіхалогіі паняцце кантэкст разглядаецца як працэс мадэлявання суб'ектам навакольнай сітуацыі. Пры ДБА ў адпаведнасці з кантэкстным падыходам бібліяграф павінен вывучыць, асэнсаваць інфармацыйна-пошукавую сітуацыю ў сувязі з пэўным запытам: ад каго паступае інфармацыйны запыт, яго тэматычныя характарыстыкі, з якую мэтаю патрэбна карыстальніку інфармацыя, віды неабходных рэсурсаў, выданняў і іншыя характарыстыкі запыта, якія абавязкова высвятляюцца ў працэсе яго прыёму і добра распрацаваны ў бібліяграфазнаўстве [6]. Важкімі для бібліяграфа з'яўляюцца і веды аб карыстальніку: узровень яго інфармацыйнай падрыхтоўкі, магчымасці ўспрымаць і засвойваць, асэнсоўваць атрыманую інфармацыю, ужо выкарыстаныя ім крыніцы пошуку інфармацыі. Ажыццяўленне ДБА з пазіцый прадметнага і сацыякультурнага кантэкстаў ужо

надае гэтаму напрамку бібліяграфічнай дзейнасці асобасны, педагагічны сэнс, звязана з рэалізацыяй ацэначнай функцыі пры пошуку, адборы, характарыстыцы дакументных крыніц.

ДБА грунтуецца на супрацоўніцтве паміж бібліёграфам і карыстальнікам: карыстальнік раскрывае, фармулюе свой запыт, асэнсоўвае яго змястоўныя аспекты, састаўляе з бібліёграфам пошукавае прадпісанне, пры гэтым засвойвае асаблівасці інфармацыйна-пошукавай дзейнасці ў кантэксце ўласных інфармацыйных патрэбнасцей, што непасрэдна пераклікаецца з асноўнай ідэяй кантэкстнага навучання – засваенне тэарэтычных ведаў навучэнцамі ў працэсе авалодання імі прафесійнай дзейнасцю.

Вядомыя сёння тэхналогіі ДБА валодаюць розным педагагічным патэнцыялам. Пры традыцыйнай тэхналогіі ажыццяўлення ДБА – працэс прыёма запыта, метадычных кансультацый, непасрэдна накіраваных на педагагічнае суправаджэнне самастойнага пошуку спажыўцом інфармацыі, выдача інфармацыі, зваротная сувязь – гэта працэсы жывых асабовых зносін паміж карыстальнікам і бібліёграфам, якія забяспечваюць спрыяльны эмацыянальны клімат, свабоду зносін, магчымасць аптымізаваць і карэктаваць працэс індывідуальнага навучання, эфектыўна развіваць як камунікатыўныя, так і пазнавальныя здольнасці карыстальніка.

Развіцце віртуальных форм ДБА, накіраванае на задавальненне разавых запытаў аддаленых карыстальнікаў, прадугледжвае фармалізацыю пералічаных вышэй працэсаў праз выкарыстанне спецыяльных вэб-форм і, безумоўна, значна зніжае адукацыйныя, выхаваўчыя магчымасці разглядаемага віда бібліяграфічнай дзейнасці. Беларускія бібліятэкі сёння актыўна засвойваюць гэтую форму, арганізуючы на сваіх сайтах і парталах «віртуальны стол даведак» і ажыццяўляючы асінхроннае абслугоўванне [7]. Дадзеная форма ДБА ў большай ступені адпавядае сэрвіснай канцэпцыі дзейнасці бібліятэкі, якая ў якасці галоўнай мэты вызначае прадастаўленне інфармацыйнай паслугі і забеспячэнне доступа да інфармацыі.

Вопыт бібліятэк замежных краін сведчыць аб актыўным развіцці сінхронных форм выканання даведак і кансультацый з дапамогай віртуальных сэрвісаў абмена імгненнымі абвяшчэннямі або ў рэжыме чата [8]. У працэсе чат-сесій, рэалізуюмых з дапамогай спецыяльнага праграмнага забеспячэння, бібліёграф вядзе кансультаванне карыстальнікаў па шырокім спектры пытанняў, якія

звычайна карыстальнік задае пры наведванні бібліятэкі. Пры гэтым супрацоўнік бібліятэкі і карыстальнік могуць не толькі абменьвацца тэкставымі абвяшчэннямі, але і сумесна звяртацца да розных інтэрнет-рэсурсаў (пошукавых сістэм, базам даных, лічбавых бібліятэк); весці сумесны пошук (co-browsing, escorting), пры якім карыстальнік на сваім маніторы можа прасачыць за дзеяннямі бібліёграфа, які ажыццяўляе пошук інфармацыі па пэўным рэсурсу, што дазваляе бібліёграфу больш наглядна прадэманстраваць магчымыя стратэгіі пошуку інфармацыі. І безумоўна, педагогічны патэнцыял сінхроннага абслугоўвання значна перавышае формы асінхроннага віртуальнага ДБА з выкарыстаннем вэб-форм, што сведчыць аб неабходнасці іх развіцця ў спалучэнні. Але гэта ў сваю чаргу патрабуе спецыяльнага тэхнічнага і матэрыяльнага забеспячэння дзейнасці бібліятэк.

На нашу думку, каб не страціць сваёй сацыяльнай ролі як культурна-асветніцкай, адукацыйнай установы, бібліятэка павінна разглядаць адукацыйныя паслугі не як факультатыўныя, дапаўняльныя да інфармацыйных, а выкарыстоўваць усе магчымасці па выкананні сацыяльнага заказа грамадства: інфармацыйнае навучанне карыстальнікаў бібліятэкі неабходна разглядаць як адзін з працэсаў сацыяльнага станаўлення асобы, дзякуючы якому карыстальнік засвойвае пэўную сістэму ведаў, норм, каштоўнасцей, якія дазваляюць яму выступаць у якасці паўнаважкага члена грамадства. І работа гэта павінна весціся сістэмна, комплексна з выкарыстаннем розных напрамкаў як непасрэдна арганізаванага, так і апасродкаванага, неарганізаванага навучання, фарміравання педагогічна арыентаванага інфармацыйнага асяроддзя, на падставе дакладных уяўленняў аб педагогічным патэнцыяле, асаблівасцях розных форм навучання і магчымасцях іх удасканалення, развіцця ў новых інфармацыйна-тэхналагічных умовах функцыянавання бібліятэк.

1. Гендина, Н. И. Вклад библиотек в информационную подготовку граждан / Н. И. Гендина // Библиотековедение. – 2011. – № 5. – С. 30–37.

2. Гендина, Н. И. Решение ключевых задач информационной подготовки граждан и реализация образовательной функции библиотек эпохи Интернета / Н. И. Гендина // Библиотековедение. – 2012. – № 1. – С. 38–42.

3. Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях : учеб-метод. пособие /

Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова. – М. : Шк. б-ка, 2003. – 289 с.

4. *Жабко, Е. Д.* Справочно-библиографическое обслуживание в электронной среде: теория и практика // Е. Д. Жабко. – СПб., 2006. – 387 с.

5. *Долгополова, Е. Е.* Формирование информационной культуры учащихся / Е. Е. Долгополова // Адукацыя і выхаванне. – 2012. – № 6. – С. 3–8.

6. *Моргенштерн, И. Г.* Справочно-библиографическое обслуживание в библиотеках : науч.-практ. пособие / И. Г. Моргенштерн. – М. : Либерия, 1999. – 80 с.

7. *Ерохо, Т. В.* Виртуальные сервисы в системе библиотечного обслуживания пользователей / Т. В. Ерохо // Бібліятэчны веснік : зб. арт. — Мінск : НББ, 2010. – Вып. 2. – С. 203–210.

8. *Матяшева, С. С.* Преимущества виртуальных справочных служб библиотек / С. С. Матяшева // Библиотековедение. – 2013. – № 6. – С. 36–40.

РЕПОЗИТОРИЙ БГЛУ